

Problems of the institution of plea agreement in law enforcement practice

Dilzoda DOVUDOVA¹

Academy of the General Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2022

Received in revised form

15 December 2022

Accepted 20 January 2023

Available online

15 February 2023

Keywords:

researcher,
investigator,
prosecutor,
judge,
plea agreement,
suspect,
accused.

ABSTRACT

In the article, the features, essence, and purpose of the institution of a settlement agreement in a criminal case, as well as existing problems, gaps, and issues of their improvement, as well as systematic shortcomings in the application of the agreement in practice are analyzed in a comparative legal order.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss1/S-pp1-9>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув институтининг ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги муаммолари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

суриштирувчи,
терговчи,
прокурор,
судья,
айбга иқрорлик
тўғрисидаги келишув,
гумон қилинувчи,
айбланувчи.

Мақолада жиноят иши бўйича айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув институтининг ўзига хос хусусиятлари, моҳияти, мақсади ҳамда мазкур босқичдаги мавжуд муаммолар, бўшлиқлар ва уларни такомиллаштириш масалалари қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилиниб, амалиётда келишувни қўллашда йўл қўйилаётган тизимли камчиликлар мушоҳада этилган.

¹ PhD, Associate Professor, Academy of the General Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan

Проблемы института соглашения о признании вины в правоприменительной практике

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

исследователь,
следователь,
прокурор,
судья,
соглашение о признании
вины,
подозреваемый,
обвиняемый.

В статье в сравнительно-правовом порядке анализируются особенности, сущность, цель института мирового соглашения по уголовному делу, а также существующие проблемы, пробелы и вопросы их совершенствования, а также систематические недостатки в применения соглашения на практике.

Ривожланган давлатлар қонунчилигида “Айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув институти” соддалаштирилган тартибда иш юритишнинг бир кўриниши сифатида ўзига хос хусусиятга эга. Ушбу институтни қўллаш амалиёти АҚШ, Канада, Италия, Буюк Британия, Австралия, Франция, Эстония, Ҳиндистон, Япония, Чехия Республикасида мавжуд. Жиноят процессида “айбни тан олиш шартномаси”ни кенг қўллай бошлаган давлатлар Англия ва АҚШ давлатлари бўлган.

Айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув институти ҳам умумий ҳуқуқ тизими (Буюк Британия, АҚШ), ҳам континентал ҳуқуқ тизими (Бельгия, Голландия, Испания, Италия, Германия, Франция) давлатлари жиноят иши юритувида қўлланилади ҳамда унинг ривожланиши ҳар бир давлатнинг ҳуқуқий асосларидан келиб чиқиб, ўзига хос хусусиятларга эга. Мазкур институт турли давлатларда турлича номланса-да, бироқ моҳиятан бир мақсадга йўналтирилган.

Амалдаги Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига (кейинги ўринда ЖПК деб юритилади) бу институт 2021 йил 18 февралда “Ўзбекистон Республикаси Жиноят ва Жиноят-процессуал кодексларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” 675-сонли Қонуни билан киритилган ҳамда алоҳида тоифадаги жиноят ишларини юритиш бобида ўзининг ифодасини топган.

Жиноят ҳуқуқи назариясида “Айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув”нинг моҳияти бўйича олимлар томонидан қуйидагича фикр билдирилган. Хусусан, И.Э. Звечаровскийнинг қайд қилишича, мазкур институтни киритишнинг мақсади – посткриминал ижобий ҳулқни рағбатлантиришдир. А.С. Александров, А.Ф. Кучин, А.Г. Смолинларнинг ёзишича, жиноят-ҳуқуқий нуқтаи назардан судгача келишув институти шахснинг жиноий жавобгарлигини индивидуаллаштиришнинг ҳуқуқий воситаси, жиноят процессуал нуқтаи назаридан-соддалаштирилган иш юритиш ва суд қарори чиқариш воситаси саналади. Амалда бундай позицияни М.В. Головизнин ҳам қўллаб қувватлайди. Э.Н. Жевлаков фикрига кўра, судгача бўлган ҳамкорлик тўғрисидаги битимнинг моҳияти шундан иборатки, гумон қилинувчи ёки айбланувчи жиноятни фош этиш ва тергов қилиш, жиноят содир этган бошқа шахсларни аниқлаш ва жавобгарликка тортиш, мол-мулкни топишда терговга ёрдам беришга жазони сезиларли равишда камайтириш эвазига мажбуриятни олади.

Бизнинг фикримизча, мазкур институтнинг моҳияти айбига иқрорлик тўғрисидаги келишув тузган шахсга қонун доирасида муайян енгиллик бериш

орқали жиноятни тез ва тўла очиш, жиноят содир этишда иштирок этган бошқа шахсларни аниқлаш, етказилган зарарни бартараф этиш орқали ишни соддалаштирилган тартибда юритишдир.

Айбга иқрорлик тўғрисидаги келишувни амалга оширишнинг процессуал тартиби ва асослари амалдаги ЖПКда ўз ифодасини топган.

Жумладан, айбга иқрорлик – ўзига нисбатан қўйилган гумонга, айбловга рози бўлган, жиноятнинг очилишига фаол кўмаклашган ва келтирилган зарарни бартараф этган гумон қилинувчининг ёки айбланувчининг илтимосномасига асосан назорат қилувчи прокурор билан ижтимоий хавфи катта бўлмаган, унча оғир бўлмаган ва оғир жиноятлар бўйича тузиладиган келишувдир.

Мазкур айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув институтининг ўзига хос хусусиятлари қуйидагиларда намоён бўлади:

– **ўзига хос процессуал муддатларининг мавжудлиги**, яъни суриштирувчи ёки терговчи илтимосномани жиноят иши ҳужжатлари билан бирга йигирма тўрт соат ичида прокурорга юбориши, илтимосномани прокурор етмиш икки соат ичида кўриб чиқиши ва ҳ.к;

– **иш юритиш бўйича процессуал ҳужжатларига эга эканлиги**, яъни гумон қилинувчи, айбланувчининг илтимосномасига асосан айбга иқрорлик тўғрисида келишув тузиши, иш натижаси бўйича қарор ва ҳукм чиқарилиши, суд мажлиси баённомаси юритилиши ва ҳ.к;

– **келишув тузишнинг процессуал асослари борлиги**, яъни айбига иқрорлиги, жиноятнинг очилишига фаол ёрдам берганлиги, етказилган зарарни бартараф этиши, ижтимоий хавфи катта бўлмаган, унча оғир бўлмаган ва оғир жиноятларга қўлланилиши;

– **процессуал шартларига эга эканлиги**, яъни гумон қилинувчи ёки айбланувчи ўз ҳаракатларининг моҳиятини, шунингдек, ўзи берган илтимосноманинг оқибатини англаб етган бўлиши; илтимоснома ихтиёрий равишда ва ишда иштирок этаётган ҳимоячи билан маслаҳатлашувдан кейин берилган бўлиши; айбловни тан олиб, далилларни, етказилган зарарнинг хусусияти ва миқдорини инкор этмаслиги ҳамда бартараф этган бўлиши;

– **иш юритишнинг процессуал тартиби мавжудлиги**, яъни соддалаштирилган тартибда ўзининг алоҳида иш юритиш қоидаларига эгалиги, айбга иқрорлик тўғрисида келишув тузишда суд тергови ўтказилмаслиги;

– **процесс иштирокчилари доирасининг мавжудлиги**, яъни иштирок этиш ҳуқуқи бўлган иштирокчилар (жабрланувчи, уларнинг вакиллар ва ҳ.к); иштирок этиш мажбурий бўлган иштирокчилар (айбга иқрорлик тўғрисида келишув тузишда ҳимоячи иштироки шарт эканлиги, прокурор иштироки);

– **моддий ҳуқуқ нормасини қўллашдаги хусусияти**: келишув тасдиқланса, жиноят содир этган шахсга жазо тайинлашнинг алоҳида қоидаси белгиланганлиги.

Бундан ташқари, айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув ихтиёрийлик асосида ишончга таянади ва якунийлик хусусиятига эга.

Дунё амалиётида “Айбга иқрорлик тўғрисидаги келишув институти” татбиқ этиб келинмоқда ва у ўзининг ижобий самарасини бермоқда.

Ҳар бир янги жорий қилинган процессуал тартиб-таомил амалиётда қўлланилиши борасида тобланади ва такомиллашади. Статистик маълумотларга кўра, республика бўйича жами 2021 ва 2022 йилнинг 9 ойида айбга иқрорлик

тўғрисидаги келишув 99 та ишлар юзасидан қўлланилган бўлиб, бу кўрсаткич кўрилган ишларга нисбатан салмоғи жуда кам ҳисобланади. Амалиётда келишувни кам қўлланилишининг сабаби фикримизча янги институт бўлганлиги билан бирга ундаги бўшлиқлар, муаммолар десак муболаға бўлмайди.

Шунга кўра, мақолада мазкур институтнинг Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексда назарда тутилган процессуал нормаларидаги тафовутлар, бўшлиқлар ва муаммолари хусусида тўхталмоқчимиз.

Биринчидан, айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув ЖПКда назарда тутилган ярашув, амнистия актини қўллаш билан боғлиқ ишлардан фарқ қилади. Фарқи шундаки, ярашув ва амнистия актини қўллашдан гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва ҳимоячи манфаатдор ҳисобланади. Сабаби, иш тугатилади, шахс судланмаган ҳисобланади ва ҳоказо.

Бироқ айбга иқдорлик тўғрисидаги келишувида эса исботлаш мажбурияти юклатилган субъектлар жиноятни тез ва тўла очилишидан манфаатдор ҳисобланади. Чунки ушбу институтни қўллаш орқали гумон қилинувчи, айбланувчи гумонни ёки айбловни тан олади, суриштирув ҳамда дастлабки терговга кўмаклашади ва жиноятнинг очилишига фаол ёрдам беради, шу билан бирга бошқа иштирокчиларни фош этади, жиноят натижасида олинган мол-мулкнинг топилиши учун қайси ҳаракатларни амалга ошириш шартлигини, жиноятга алоқадор бошқа ахборотни тақдим этишга доир мажбуриятларни ҳамда жиноят оқибатида етказилган зарар бартараф этиш чораларини кўради.

Айбланувчи томонидан ўз айбини тан олиш “жиноятни фош қилиш ва тергов қилишга бўлган ҳаракатларни сезиларли равишда қисқартиради”, “исботлаш керак бўлган ҳолатларни аниқлаш ва исботлаш жараёнини анча енгиллаштиради”, “тергов фаолияти хусусияти ва йўналишини ўзгартиради, бу эса дастлабки тергов муддатларини қисқартириш ва моддий харажатларни тежаш имконини беради”.

Демак, бу далилларни йиғиш, жиноятнинг барча иштирокчиларини фош этиш мақсадида жиноятларни очишнинг янги усули бўлиб, бу шартнома хусусиятига эга бўлган келишувдир.

Процессуал қонунчиликда эса, ушбу келишувни ташаббускори гумон қилинувчи ёки айбланувчи бўлиб, бу тоифадаги ишларда ҳимоячи иштироки шарт ҳисобланади.

Бизнинг фикримизча, юқоридаги фикрларни умумлаштириб, исботлаш мажбурияти юклатилган суриштирувчи, терговчи гумон қилинувчи ёки айбланувчига айбга иқдорлик тўғрисидаги келишувни тузиш ҳуқуқини мавжудлигини тушунтириш мажбуриятини юкланиши мақсадга мувофиқ.

Бу институтнинг қўллаш тартиб таомили, унинг оқибатлари, Жиноят кодексда белгиланган тайинланиши мумкин бўлган жазонинг миқдори ва меъёри тушунтирилса, амалда қўллаш жараёни такомиллашади.

Шунга кўра, ЖПКнинг 46, 48-моддаларида “Гумон қилинувчи ва айбланувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари”га гумон қилинувчи ёки айбланувчи айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув тузиш ҳуқуқига эга эканлиги ҳақидаги қоида мустаҳкамланиши мақсадга мувофиқ.

Хусусан, Молдова тажрибасида прокурор, гумон қилинувчи, айбланувчи ва унинг ҳимоячиси айбига иқдорлик тўғрисида келишув бўйича ташаббус қилиш ҳуқуқига эга, Қозоғистон Республикасида прокурор ҳам ташаббус қилиш ҳуқуқига эга.

Иккинчидан, ЖПКнинг 586–3-моддасига асосан, айбга иқдорлик тўғрисида келишув тузиш ҳақидаги илтимоснома жиноят ишлари юритаётган суриштирувчи, терговчи тақдим этилади.

Субъективлиги ёки бошқа ниятлари сабабли гумонланувчи ёки айбланувчидан айбга иқдорлик келишувини қабул қилмаслик ҳолатлари бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

Шунга кўра, суриштирувчи, терговчи бу каби илтимоснома қабул қилмаган тақдирда ёки қабул қилинмаган илтимоснома юқори турувчи тергов органи бошлиғи ёхуд прокурорга берилган тақдирда унинг ҳуқуқий ечими қандай бўлиш тартиби ва механизми ЖПКда назарда тутилмаган.

Шу билан бирга, тергов ёки суриштирув органи айбга иқдорлик тўғрисидаги илтимосномани рад қилиш оқибатлари амалдаги ЖПКда ўз ифодасини топмаган.

Учинчидан, гумон қилинувчи ёки айбланувчи билан айбга иқдорлик тўғрисида келишув имзоланганидан кейин иш бўйича тергов ва бошқа процессуал ҳаракатлар ўтказиш зарурати мавжуд бўлмаган тақдирда прокурор айблов ҳулосасини ёки айблов далолатномасини тасдиқлаб, ишлари зудлик билан судга юборади (ЖПКнинг 586-6-моддаси 1-қисми).

Процессуал қонунда суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг айбга иқдорлик тўғрисида келишув тузилганидан кейинги ҳаракатларида (ЖПКнинг 586-6-моддаси 7-қисми) гумон қилинувчининг ёки айбланувчининг айбини тасдиқлаш учун далиллар тўпланганидан кейин суриштирувчи, терговчи ишлари прокурорга тақдим этади. Прокурор жиноят ишлари материалларини беш сутка ичида кўриб чиқиб, айблов ҳулосасини ёки айблов далолатномасини тасдиқлаб, ишлари айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув билан бирга судга юбориши белгиланган.

Процессуал асослардан кўринадик, айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув гумон қилинувчи ёки айбланувчи билан тузилади ва жиноят содир этган шахснинг процессуал мақоми аниқ белгиланмай гумон қилинувчи тариқасида ёхуд айбланувчи тариқасида судга юбориш мумкин.

Бироқ жиноят процессининг ҳар бир босқичида жиноят содир қилган шахснинг процессуал мақоми мавжуд яъни ЖПКнинг умумий қоидаларида гумон қилинувчи жиноят содир этгани тўғрисидаги маълумотлар бор бўлса-да, бу маълумотлар ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш учун етарли бўлмаган шахс ҳисобланади. Шу билан бирга, айбланувчи судда судланувчи деб, ҳукм чиқарилгандан кейин эса, маҳкум ёки оқланган шахс деб юритилади.

Келишув тарздаги ишларда судга кетгунга қадар жиноят содир этган шахснинг процессуал мақоми белгиланмаган. Процессуал нормаларда судга кетгунга қадар гумон қилинувчи ёки айбланувчи деб эътироф этилади. Ваҳоланки, бу тоифадаги ишлар натижаси бўйича суд ҳукми чиқарилиб, жазо тайинланади.

Бу эса, мазкур институтнинг номланишига ҳам мантиқий мос келади. Чунки гумон қилинувчи айбланувчи бўлмасдан аввал судланувчи бўлиши мумкин эмас.

Шу билан бирга, бугунги кунда айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув 99 та иш 121 нафар шахсга нисбатан кўрилган бўлса, уларнинг 119 нафари айбланувчи тариқасида жалб қилингандан сўнг айбига иқдорлик тўғрисидаги келишув тузиш тўғрисида мурожаат қилган.

Хусусан, Молдова тажрибасида: процессуал келишув айблов эълон қилингандан кейин ва суд тергови бошланишидан олдин исталган вақтда тузилиши мумкин.

Шунга кўра, айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув гумон қилинувчи билан тузилган тақдирда жиноят ишини судга айблов далолатномаси ёки айблов хулосаси билан юборишда шахсни айбланувчи тариқасида ишга жалб қилиш масаласини аниқ белгилаш, яъни гумон қилинувчи томонидан илтимоснома тақдим этилганда суриштирувчи, терговчи уни айбланувчи тариқасида жалб қилиш ҳақидаги қарорни қабул қилиб, кейин жиноят иши материалларини илтимоснома билан прокурорга юбориш масаласини ЖПКда мустаҳкамлаш лозим.

Тўртинчидан, амалдаги қонунчиликда айбга иқдорлик тўғрисида келишув тузиш ҳақидаги илтимосномани прокурор томонидан кўриб чиқишида зарур ҳолларда, прокурор жабрланувчини ёки фуқаровий даъвогарни ҳам келишув тузиш масаласини кўриб чиқиш учун жалб қилади, суд мажлисида эса судланувчи, жабрланувчи (фуқаровий даъвогар), агар ишда иштирок этаётган бўлса, қонуний вакил, ҳимоячи, прокурор иштирок этиши, суд мажлиси ўтказиладиган жой ва сана ҳақида лозим даражада хабардор қилинган жабрланувчи (фуқаровий даъвогар) ёки унинг вакилининг келмаганлиги ишни кўриб чиқиш учун монелик қилмаслиги белгиланган.

Кўринадикки, келишувнинг умумий белгиларига эга бўлган судгача бўлган ҳамкорлик тўғрисидаги битим, одатда оммавий характерга эга бўлиб, жабрланувчининг фикри ҳисобга олинмасдан амалга оширилади.

Жиноят процесси иштирокчиси жабрланувчи (фуқаровий даъвогар) иш бўйича муҳим субъектлардан бири ҳисобланади. Жиноят натижаси етказилган зарарни миқдорини аниқлашда, ҳолат бўйича яқуний хулоса қилишда жабрланувчининг фикри аҳамият касб этади.

Шунга кўра, прокурор келишув тузиш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқишда жабрланувчини ёки фуқаровий даъвогарни ҳам жалб қилиши шартлиги ЖПКда белгилаш лозим.

Ёки, терговчи томонидан айбга иқдорлик тўғрисида келишув тузиш ҳақидаги илтимосномани прокурорга юборишдан аввал тузилаётган келишувга жабрланувчининг муносабатини унинг сўроқ қилиш баённомаси ёки розилиги тўғрисидаги баённомада ўз фикрини кўрсатган ҳолда тушунтириши, агарда рози бўлмаган тақдирда келишув тузилиши инкор қилиниши юзасидан ЖПКга қўшимча киритиш мақсадга мувофиқ.

Молдова ва Қозоғистон Республикаси (жабрланувчининг розилиги асосларидан бири) тажрибасида ҳам ушбу қоида ўзининг ифодасини топган.

Бешинчидан, Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 586³-моддаси 5-қисмида айбига иқдорлик тўғрисида келишув тузганидан сўнг прокурор, агар келишувга асосан ҳукм чиқарилиб, жазо тайинланганидан кейин гумон қилинувчининг, айбланувчининг била туриб ёлғон кўрсатувлар берганлиги ёки терговдан бирон-бир муҳим ва иш учун аҳамиятли бўлган маълумотларни қасддан яширганлиги, келишувда назарда тутилган шартлар ва мажбуриятларни бажармаганлиги аниқланса, ҳукм қайта кўриб чиқиши мумкинлигини айбга иқдорлик тўғрисида келишув тузиш ҳақида илтимоснома берган гумон қилинувчига, айбланувчига тушунтириши белгиланган.

Бироқ ҳукми қандай тартибда қайта кўриб чиқиши мумкинлигини механизми ва асослари ЖПКнинг тартибга солинмаган. Шу билан бирга, шахс

келишув тартибини бузган тақдирда ҳукми қайси асосда бекор қилиш ёки ўзгартириш белгиланмаган. (ЖПКнинг 497¹⁹-моддаси).

Бунинг исботи сифатида ҳудудлар кесимида ўтказилган таҳлиллар натижасига кўра, амалиётда вилоят апелляция инстанция судлари бу тоифадаги ишлар бўйича чиқарилган ҳукми бекор қилиниб, туман судларига юбормоқда. Суд ҳукмини бекор қилиш асоси сифатида суд ажримларига тегишли бўлган қоида, яъни ЖПКнинг 497³⁴-моддаси 3-қисми 2-банди яъни апелляция инстанция суди ишни биринчи инстанция судининг ажрими устидан берилган хусусий шикоят, протест бўйича кўриш натижалари юзасидан биринчи инстанция суди ажримини бекор қилиш ва ишни янгидан судда кўриб чиқиш учун юбориш келтирилмоқда.

Яъни судлар суд ажримларига нисбатан тадбиқ этиладиган ЖПК нормасини қўлламоқда. Ваҳоланки, айбига иқрорлик тўғрисидаги келишув натижаси бўйича суд ҳукми чиқарилади.

Мазкур ҳолат амалиётда айбига иқрорлик тўғрисида келишув юзасидан юқори инстанцияда иш кўриш механизми бўйича асос мавжуд эмаслигини кўрсатади.

Шунга кўра, айбига иқрорлик тўғрисидаги келишув асосида ҳукм чиқарилганидан сўнг келишув тартибини бузилганлиги аниқланса, ушбу талаб ЖПКнинг мазкур моддасига ҳукми бекор қилиш ёки ўзгартириш асослари сифатида қўшимча киритиш ёки ҳукми қайта кўриш механизми ЖПКга киритилиши лозим бўлади.

Келишув шартларининг бажарилмаслиги жиноят ишини умумий тартибда юритиб, шахс томонидан содир этилган жиноятни тез ва тўлиқ очилиши учун процессуал ҳаракатларни зудлик билан олиб бориш лозимлигини кўрсатади.

Шу муносабат билан айбига иқрорлик тўғрисидаги келишув тартибида иш юритиш муддатлари қисқа эканлигини инобатга олиб, алоҳида тартибда юқори инстанция судида кўриб чиқиш тартибини белгилаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Бундан ташқари, ЖПКнинг 586–10-моддасида, айбига иқрорлик тўғрисидаги келишув бўйича айблов ҳукми ушбу Кодекснинг 54-боби талабларига мувофиқ чиқарилиши, айблов ҳукмининг тавсиф қисмида келишув тузиш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар баён этилади, ушбу Кодекснинг 586–7-моддасида санаб ўтилган саволларга жавоблар шакллантирилиши, айблов ҳукмининг қарор қисмида келишувни тасдиқлаш ҳақидаги қарор ва судланувчига ушбу ҳукм юзасидан шикоят қилиш ҳуқуқи тушунтирилганлиги ҳам баён этилиши қайд этилган.

Суд қарорида судланувчига шикоят қилиш ҳуқуқи тушунтирилганлиги баён қилишини кўрсатилган бўлиб, ҳимоячи, жабрланувчи ёки фуқаровий даъвогар, уларнинг вакилларига шикоят қилиш ёки прокурорга протест келтириш ҳуқуқи берилмаган.

Ваҳоланки, амалиётда суд ҳукмининг қарор қисмида тарафларга суд ҳукмига нисбатан шикоят ёки протест келтириш ҳуқуқи мавжудлиги тушунтирилмоқда. Шунга кўра, ЖПКнинг 586–10-моддасини қайта кўриб чиқиб, суд ҳукмидан норози бўлган тақдирда шикоят ёки протест келтириш ҳуқуқи кимларга тегишлилиги аниқ кўрсатилиши лозим.

Юқорида кўрсатилган бўшлиқлар, қарама-қаршиликларни Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексини такомиллаштириш орқали бартараф этиш лозим бўлади.

Шунингдек, айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув билан боғлиқ ишларни юритишда, суд қарорларини қабул қилишда республикада ҳар хил амалиёт мавжудлигини қуйидагиларда кўриш мумкин:

- айбга иқдорлик тўғрисида келишувда ЖПКнинг 586⁵-моддасида назарда тутилган жиноятлар бўйича жазо тайинлаш тартиби кўрсатилмаган ҳолда тузилаётганлиги;

- айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув юзасидан судлар томонидан чиқарилган ҳукмларда айрим ҳудудлар прокурорнинг ёзма илтимоснома билан мурожаат қилганлигини кўрсатаётган бўлса, айримларида эса кўрсатилмаганлиги;

- ЖПКнинг 586⁸ ва 586⁹-моддаларида назарда тутилган тартибда ҳукми шакллантириш тартиби ва 586⁷-моддасида назарда тутилган суд айбга иқдорлик тўғрисидаги келишувга оид ишларни кўриб чиқиш чоғида аниқлаши лозим бўлган ҳолатлар белгиланган бўлсада, бироқ, суд ҳукми мазкур талабларга риоя қилинган ҳолда чиқарилаётганлиги;

- айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув қўлланилган тақдирда ЖКнинг 57²-моддасида назарда тутилган нормалар талаблари тадбиқ этилиши лозимлиги белгиланган бўлсада, судлар томонидан айбга иқдорлик тўғрисидаги келишув қўллаган ишларга ЖКнинг 57-моддасини қўллаб жазо тайинлаш ёки ЖКнинг 57²-моддасини қўлламаслик ҳолатлари мавжудлиги;

- ЖПКда айбга иқдорлик тўғрисидаги келишувга оид ишлар юзасидан суд тўлиқ тергови ўтказилмаслиги, фақатгина суд айбга иқдорлик тўғрисидаги келишувга оид ишларни кўриб чиқиш чоғида аниқланиши лозим бўлган ҳолатларни текшириши лозим бўлса, айрим ҳудудлар томонидан тўлиқ суд тергови ўтказилаётганлиги;

- ЖПКнинг 586⁵-моддасига кўра, суд айбга иқдорлик тўғрисида келишув тузиш ҳақидаги қарорни кўриб чиқиб, агар суд келишувда назарда тутилган судланувчига қўйилган айбловда жиноятнинг малакаланишга тааллуқли шартларга рози бўлмаса келишувни тасдиқлашни рад этиш ҳақида ажрим чиқариши ва жиноят ишини умумий қоидалар бўйича тергов қилиш ёки келишувни қайта кўриб чиқиш учун прокурорга юбориши белгиланган бўлсада, судлар томонидан келишув тузилган айбланувчининг жиноий ҳаракатлари қайта квалификация қилиниб, кейин айбга иқдорлик келишув тузилаётганлиги.

Қайд этилганлардан хулоса қилиб, янги жорий этилган институт қўллаш тартиб-таомиллари юзасидан Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарорини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ бўлиб, бу эса ҳуқуқни қўллаш амалиётида муайян муаммоларни бартараф этишга, ягона суд амалиётини шакллантиришга хизмат қилади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, мазкур институтнинг **мақсади** Жиноят-процессуал қонунчилиги вазифаларини амалга ошириш, жиноятни фош қилиш ва исботланиши лозим бўлган ҳолатларни аниқлаш ҳамда ушбу жараёни энгиллаштириш, суриштирув, тергов фаолияти хусусияти ва йўналишини ўзгартириш, бу эса суд иш юритишнинг процессуал муддатларини қисқартириш ҳамда моддий харажатларни тежаш ҳисобланади.

Шу нуқтаи назардан, бугунги кунда юқоридаги бўшлиқлар, камчиликлар ва қарама-қаршиликлар айбга иқдорлик тўғрисидаги келишувини амалиётда қўллашда муайян қийинчиликлар келтириб чиқармоқда. Ҳар бир тартиб-қоидани,

процессуал асосни жорий этишда уни амалга ошириш, юритиш механизми мукамал бўлиши лозим. Бу эса, муайян даврда таҳлиллар, йўналтирув тарзидаги қарорлар, тадқиқотлар орқали олиб борилади. Улар натижасида эса ҳуқуқни қўллаш амалиётида қоидаларни тадбиқ этиш осонлашади ҳамда муаммо, бўшлиқларнинг олди олинади ва қонун нормаларини бир хилда ва тўғри қўлланилишини таъминлашга, ягона амалиётни шакллантиришга хизмат қилади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 18.02.2021 й., 03/21/675/0126-сон.
2. Звечаровский И.Э. Судга қадар бўлган ҳамкорлик тўғрисидаги келишув институтининг юридик хусусияти / И.Э. Звечаровский // қонунийлик. – 2009. – № 9. – С. 14–16.
3. Кучин А.Ф. РФ ЖПК 40 боби билан тартибга солинган институтнинг ҳуқуқий хусусияти / А.Ф. Кучин, А.Г. Смолин, А.С. Александров // Россия судлари. – 2007. – № 7. – С. 16–19.
4. Головизнин М.В. Ҳамкорлик тўғрисидаги судга қадар келишувни тузишда суд қарорларини қабул қилишнинг ўзига хос тартиби: юр.фан. ном.диссер / М.В. Головизнин. – М., 2012. – 250 с.
5. Жевлаков Э.Н. жазонинг моҳияти: магистрантлар учун ўқув қўлланма / Э.Н. Жевлаков. – М.: Проспект, 2015. – 88 с. – С. 33.
6. Смолькова И.В. Айбланувчи томонидан ўз айбини тан олиш: исботлаш ва ҳуқуқий аҳамияти / И.В. Смолькова. – Москва: Юрлитинформ, 2017. – 432 с. – С. 6.
7. Гарусов А.В. Иш келиб чиқишида манфаатдор бўлган жиноий суд юритувидаги иштирокчилар кўрсатмаларини баҳолаш / А.В. Гарусов, С.У. Дикаев. – Москва: Юрлитинформ, 2019. – 152 с. – С.81.
8. Перекрестов В.Н. РФ жиноят судлари юритувида айбланувчи томонидан ўз айбини тан олишнинг жиноят-процессуал аҳамияти: юр. фан. номзоди. диссер. афтореф: 12.00.09 / В.Н. Перекрестов. – Волгоград, 2010. – 28 с. – С. 13.
9. Прокуратура органлари томонидан тақдим этилган ҳисобот. 2021 ва 2022 йил 9 ой давомида.